

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG VÉDELMEBEN: EGY LAP ÉS SZERKESZTŐJE

Balázs Sándor: *Jakabffy Elemér és a Magyar Kisebbség*

■ A két világháború között az impériumváltást átélte erdélyi magyarság kisebbségi sorsba szorulása komoly kihívást jelentett az erdélyi politikusok számára. A kisebbségi lét hangoztatásának, védelmének és képviselésének feladatát nem csupán a román fővárosban, de – nyilvánvaló jogsértések esetén – nemzetközi szervezetek előtt is el kellett látni. Erre a kettős feladatra vállalkozott Jakabffy Elemér, az Országos Magyar Párt meghatározó kisebbségpolitikus. Munkássága nem csupán a képviselésben merült ki, fontosnak tartotta a nyilvánosság elé tárását is. Az általa alapított nemzetpolitikai szemle, a *Magyar Kisebbség* Jakabffy életművét, politikai hitvallását egyaránt tükrözte. Két „szereplőről”, az emberről és művéről szól Balázs Sándor nyugalmazott professzor kismonográfiája. A Jakabffy által szerkesztett folyóirat több mint két évtizedes fennállása „csúcsteljesítménynek” mondható egy olyan korszakban, amikor a folyóirat és sajtó „volt az erdélyi magyarság egyetlen megnyilatkozása, az egyetlen kopolytű, amelyen keresztül a magyarság lélegzett”.¹ Balázs Sándor nem történészként, de történészi pontossággal, a korszak jó ismerőjeként írta könyvét.² Úgy érezzük, a kötetben – járulékos szöveggént – mindenképp hasznos lett volna a szerző munkásságának, kutatásainak rövid ismertetése, ide értve a Balázs Sándor politikai szerepvállalására való utalást is, mivel a rendszerváltás után a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanács (az RMDSZ kolozsvári elődszervezete) létrehozásakor a két világháború közötti Országos Magyar Párt mintájában gondolkodott – szemben Balogh Edgárral, aki az MNSZ újjáélesztését szerette volna –, amint erről a Kántor Lajos által szerkesztett, *A hívó szó és a vándor idő. Kolozsvár 1989–1990* című kötetben olvashatunk (Komp-Press, Kvár, 2010. 17.).

A 2012-ben megjelent Kriterion-kötet a szatmárnémeti Kölcsey Kör 1995-ös kiadásának (*Lugosi üzenet*) bővített felújítása. A főszövegen a szerző nem változtatott, viszont melléklettel toldotta meg: a Jakabffy Elemér életpályájára vonatkozó részekkel, nagyrészt a Szatmárnémetiben rendezett konferenciákon elhangzott előadások írott változataival – e konferenciákat „Jakabffy Elemér Napok” címmel rendezték/rendezik. Az 1922-ben indult *Magyar Kisebbséget* (továbbiakban MK) a „lugosi triumvirátus” szerkesztette: Jakabffy mellett Sulyok István és Willer József segédkezett az első korszakban. Sulyok István korán otthagyta a szerkesztést, Magyarországra emigrált, ahol a szélsőjobboldal felé tolódott, elveszve a jobboldali tömegújságírás bugyraiban. Bár neve 1939-ig a lap első oldalán maradt, ő maga nem befolyásolta a lap politikai nézeteit. Willer József távozása a szerkesztőségtől – Balázs Sándor szerint – már súlyosabb veszteségnek mondható. Sulyokkal ellentétben Willer sokszínű munkássága, kiváló román nyelvismerete és későbbi politikai és zenei tevékenysége határozottan jótékony hatású volt a *Magyar Kisebbség*-re nézve; ha szerkesztőként nem is, de cikkeivel vagy a róla írott anyagok révén mindenképp előnyös „tényezőnek” számítható a MK történetében. A lap eszmei folytonosságát azonban Jakabffy Elemér biztosította. Ez a stabilitás a főszerkesztő életvitelének következménye is. Jakabffy életrajza a kötetben is említett triumvirát-

tusból a legteljesebben rajzolódik ki. Származása és élettapasztalata predesztinálta arra, hogy a többség-kisebbség viszony paradigmájára érzékenyen reagáljon, amit jogász és politikusi pályafutása során meg is valósított. A kötet szerzője Jakabffy történésként is bemutatja, aki ebből a szempontból „csakis nemzetiség-történész lehetett”. Történelemszemlélete látszólag pozitivistá irányzatra utalt, mégis több volt ennél, mivel az adatszerűséget újra és újra elemző tartalommal töltötte fel. A kisebbségi egyenjogúság melletti kitaratása és optimizmusa elsősorban a román államon kérte számon a hazai és nemzetközi dokumentumokba foglalt ígéreteket a kisebbségekre nézve. Amikor Bukarest nem hallgatta meg panaszait, a Népszövetséghez fordult, de mindvégig lojális maradt a román államhoz. Nem az ország szuverenitásjogát akarta sérteni azzal, hogy élt egy olyan törvényes lehetőséggel, amely a kisebbségi ügyet a nemzetközi nyilvánosság elé viszi. A Népszövetség bürokratikus volta, illetve a panaszolt ügyek többszörös elhalasztása végül is kiábrándította a nemzetközi szervezetből.

Jakabffy jelenléte a Népszövetségben nem csupán azért volt fontos, mert egy nemzetközi fórumon hallathatta hangját saját nemzetisége érdekében. Ő általánosan és átfogóan tárgyalta az európai kisebbségügyi problémát, a romániai magyar ügyet csak ennek szemléletes alátámasztása végett idézte meg újból és újból, a szerző szerint „kisebbségi internacionalistának” tartotta magát. Ezt nem csupán a nemzetközi színtéren vallotta, de a hazai politikában is hasonló módon tárgyalt a bolgár, illetve a német kisebbség képviselőivel, mintegy megelőzni akarván a „kivételezett” kisebbségek létrejöttét. Tájékozottsága a határon túli kisebbségekre is rávilágított, bármilyen népcsoporttal kapcsolatosan azonnal bőségesen adta a kommentálni tudta az adott népcsoport helyzetét. Az MK hamar felfigyelt például Coudenhove-Kalergi *Páneurópa* című írására és ebből kibontakozó mozgalmára, amelyet támogató is. Az MK politikai nézeteiben meghatározó tényezőnek bizonyult Jakabffy Elemér nemzetközi tájékozottsága. Mind hazai, mind magyarországi vagy európai viszonylatban el tudott határolódni a szélsőséges ideológiáktól, sohasem az erőszakos revizionizmusban látta a kisebbségi kérdés megoldását. Ugyanígy megtalálta a közös hangot az arra méltó romániai politikusokkal is; és bár a politikai színtéren olykor a velük ellentétes oldalon állt, tisztelni tudta bennük a nemzeti elkötelezettséget, a tudóst, a művészt stb. A földreformmal kapcsolatban kifogásolta annak kevésbé demokratikus voltát (bár maga is földbirtokos volt, éppen azt nehezményezte, hogy a nagybirtokok megszüntetését nem vitték végig következetesen), amelynek a kisebbségeket sértő vonatkozásai is voltak. A nemzeti hovatartozás tekintetében az önbesorolást vallotta az egyetlen döntő érvnek. Víziójában a kisebbségi kérdés végső rendezésének kulcsa az észti példára megteremtett *kultúrautonómia* volt.

Balázs Sándor Jakabffy Elemér főművének egyértelműen a *Magyar Kisebbséget* tartja, amely nemcsak álláspontját tükröző, olykor szubjektív hangnemben is megszólaló orgánumnaként tükrözte Jakabffy nézeteit, hanem „politikai életrajza” lenyomataként is értékelhető.

Az MK-ban jogvédő és jogkövetelő célzatú írások is helyet kaptak a múltlelemzési kísérletek mellett. Az MK testvérlapja háromnyelvű volt (*Glusul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten – La voix des Minorités*), hogy a többségi nemzet és a külföldön élő kisebbségek számára is elérhető tartalmakat közvetítsen. A „provokációs” tartalom elkerülése az akkoriban hatékonyan működő cenzúrával hozható összefüggésbe (elsősorban abból a megfontolásból, hogy az olvasó számára értékesebb, ha van szöveg, mintsem a cenzúra fehér foltja), hangvételéből mégsem hiányzik a nézetkülönbségek higgadt ütköztetése. A lap gyakran reagált a román politikusok azon vitáira, amelyek a magyar kisebbségi kérdést, az önrendelkezést feszegették (pl. Octavian Goga, Nicolae Iorga). Állandó rovatként említhető a „Románokrólunk”, ahol a román politikusok az erdélyi magyarságról szóló vélekedé-

seit idézte (akárcsak a „Román Szemlék Szemléje”, amely közelebb hozta a román szakirodalmat, még akkor is, ha nem volt magyar vagy kisebbségi vonatkozása). Örökös célként fogalmazta meg az MK a román–magyar békés együttélést, a nacionalizmus közös elutasítását mindkét oldalon.

Az MK havonta kétszer jelent meg. Előfordult, hogy olykor összevont számokkal, de a szerkesztők mindig törekedtek a rendszeres megjelenítésre. A nemzeti életre való kiterjedése miatt is értékes lap volt, mivel szinte minden számban beszámoltak valamely európai kisebbség életviszonyairól (főleg jogi vonatkozásban). A lap ára csak közvetlenül megszűnése előtt emelkedett 25 százalékkal, ami igen nagy teljesítmény, figyelembe véve a gazdasági válságokat, a nehéz terjesztési körülményeket, olykor gyors kormányváltásokat. A szemle fennmaradását az igényesség és az előfizetők politikai sokarcúsága is biztosította. Bár korántsem volt a munkásmozgalom orgánuma, az időközben lemorzsolódó előfizetők inkább szélsőjobbaldaliak voltak, mintsem baloldaliak.

Szó esett a szerző elkötelezettségéről és kiváló ismereteiről az Országos Magyar Párttal kapcsolatosan, és bár a *Lugosi üzenet* kiadása óta jelentek meg a korszakot összefoglaló próbálkozások vagy résztörténeteket feldolgozó munkák, a szerző ezek hiányában is kitűnően levonta a levéltári és egyéb forrásokkal megerősített következtetéseket.³ Az OMP a teljes erdélyi magyarság képviselőjét próbálta megvalósítani, ám soha nem tudta felszámolni vagy teljesen integrálni azokat az ellenzéki hangokat, amelyek ellenezték a pártvezetőség lépéseit. Ebben a kontextusban elhelyezve az MK-t a szerző megállapítja, hogy a lap nem volt az OMP hivatalos szócsöve, kiadványa. Ezt az is bizonyítja, hogy bár szerkesztőségi tagjai az OMP politikusai voltak, a szemle a párt mellett való elköteleződés ellenpólusaként gyakran adott helyet ellenzéki hangoknak is. Kiindulópont a lapban a kisebbségi látásmód. Ez meghatározta, de nem korlátozta a témák sokszínűségét.

A szerző a koordináták meghatározása után beismeri, hogy a hatalmas iratanyagot többféle szempont szerint lehetne rendezni, bemutatni. A kötet csupán egy kis szeletet ad az olvasónak/kutatónak, elsősorban ösztönzésül, hogy – a szerző szavaival élve – újra felfedezze az iratanyagban levő hatalmas értéket társadalomtudományi szemszögből. Korszakolás szempontjából Jakabffy szerkesztői-politikai munkálkodásában nem voltak nagyobb törésvonalak, ezért a szerző a társadalmi tekintetben alkalmazott periodizálást választja, ami részben megfelel az OMP-történet tagolásának is.⁴ Az első periódus áttekintése a folyóirat első két évét foglalja magába, 1922-től 1924-ig. Erre a periódusra elsősorban a passzivitásból éledő erdélyi politikai elit öntudatra találása nyomja rá bélyegét, az OMP megalakulásával. De túl volt már az 1919/1920-ban zajlott, formálisan is antidemokratikus választások időszakán, s az 1922-es választáson is, amelyen a durva visszaélések tapasztalata ellenére mégis először tudott a román törvényhozásba magyar képviselőket juttatni. Ugyanakkor a lap többszörösen is felrótta a kudarc felismerését, mely szerint az 1923-as alkotmányban a kisebbségi jogokat mellőzték, a gyulafehérvári szellem merő illúzióként a be nem tartott ígéretek szimbólumává vált. A második korszakról a szerző a viszonylagos stabilizálódás, illetve a stabilitáshiány korszakaként beszél (1924 és 1928 között). A stabilitás hiánya mellett megjelenik a történetírás fontosságára való odafigyelés: mecénásokkal karöltve az MK pályázatot hirdetett ki, és vitát rendezett egy erdélyi magyarságtörténeti munka megírására, amelynek során számos erdélyi és magyarországi történész és értelmiségi hallatta hangját, a bírálóbizottság is létrejött, a mű azonban sohasem készült el. Az ezt követő korszakot megpecsételte a gazdasági válság és következményei (1928–1933). A válság okozta frusztrációs korszakban a nemzetiségi kérdés újból felerősödött: a munkahelyekre való felvételkor főleg a román nemzetiségűek voltak előnyben, ugyanakkor a korszak kezdetekor kitermelődött az a generáció, amely már a Romániához csatolt Erdélyben szocializálódott, és nehezen jutott munkához.

A következő két korszak az MK életében nem kevés válságot hozott, a lap jogvédő funkciója azonban ebben a korszakban jóval határozottabban működött. A nemzetközi szinten történt változásokra reagálva a szemle egyféle „kisebbségi antifasizmus” eszméjét hirdette, a spanyol polgárháború alkalmával az elnyomott kisebbségek oldalára állt, elutasította a fajelméletet, és továbbra sem a határok ide-oda mozgatásával látta megoldhatónak a nemzeti kérdést. A királyi diktatúra bevezetése után következő nehéz korszak (1938–1942) a probléma megoldására kevés lehetőséget ígért. Az egyensúly visszaállítását célzó néhány éves erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, a kiélezett harcok, belső konfliktusok, társadalmi változások összetett hatása miatt a lap 1942-ben a 15/16. szám után megszűnt. A pártok beszüntetésével az addig tevékenykedő, de olykor ellenzéki hangnemet megütő politikusok (amilyen Jakabffy is volt) a politikai aktivitás peremére sodródtak. A nemzetközi események felgyorsulása, a világháború kitörése is sokat nyomott a latban, minthogy megszűnt az egyik legfontosabb feltétel a kisebbségi kérdés nemzetközi szinten való rendezéséhez: a béke. Ezzel egyetemben a háborús cenzúra a lapban megnyilvánuló kritikai hangnem éléből sokat tompított, de így is bőven akadtak érdembeli írások. Ugyanakkor az MK-nak meg kellett találnia a „félérdélyi természetellenes” állapotba került magyarság egyensúlyát, nem elfeledkezve a dél-erdélyi magyarokról sem. A Balázs Sándor-könyv függelékében található tanulmányok főként Jakabffy Elemér személyéhez kötődő előadások szerkesztett változatai, ahol a szerző elsősorban önrevízióra törekszik a törzsszöveggel kapcsolatosan, amelyben tisztázza szándékait, miszerint egy Jakabffy Elemérről és az MK-ról szóló kötetet már 1989 előtt ki szeretett volna adni, de Jakabffy alakja, üzenete még a Balázs által kompromisszumosan vállalt „balos ferdítések” árán sem volt szimpatikus az államhatalom szemében. Többek közt szó esik Jakabffy és a MADOSZ kapcsolatáról, illetve mérleget kerül Jakabffy Elemér 1937-ben betöltött képviselői szerepe is.

Összegzőként elmondható, hogy tanulságos kismonográfiát vehetünk kezünkbe Balázs Sándor jóvoltából egy olyan személyiségről, akinek példáját, munkásságának szellemét továbbra is ápolni kell.⁵ Bár a kötet előtanulmányába bele lehetett volna dolgozni a függelékben szereplő szövegeket, mondanivalója így is értékformáló eszmetörténeti jelentőségű. Formáját tekintve a könyv kellemes emléket idéző, a Kriterion által kiadott Téka sorozat zsebkönyveihez hasonló alakban jelent meg. Jakabffy folyóirata körülbelül egy polnyi terjedelemben kínálja az utókor számára is felbecsülhetetlen értékű anyagot, amelynek teljes feldolgozásához nyújt inspirációt Balázs Sándor könyvének – bár a teljes sorozat elég nehezen hozzáférhető – de azóta szerencsésen elkészül a digitalizálása – román társalapjához hasonlóan –, ezáltal pedig könnyebben elérhetővé válik kutatók, érdeklődők számára.⁶

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. Ligeti Ernő Jakabffy kortársaként vélekedett az idézetek alapján a lapkiadásról. Munkájában megemlíti, hogy a korszakban jellemző volt a lapkiadás beszüntetése, így az MK hosszúnak mondható élettartama igencsak példaértékű. Lásd Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma*. Fraternitas R.T., Kvár, 1941. 29.
2. A korszakban való jártasságáról munkásságában találunk nyomokat. A korszakról szerkesztett szöveggyűjteménye, Balázs Sándor: *Magyar képviselő a királyi Románia parlamentjében*. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2008, illetve ide sorolható a Mikó Imréről készült monografikus dokumentumgyűjtemény is, Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép*. Polis Könyvkiadó, Kvár, 2003.
3. Itt megemlíthető György Béla 2006-ban megvédett doktori disszertációja, amely elérhető a <http://doktori.btk.elte.hu/hist/gyorgybela/diss.pdf> címen. Továbbá Bárdi Nándor több tanulmánya pl. Bárdi Nándor: *Az ismeretlen vízmosás és a régi országút. Stratégiai útkeresés a romániai Országos Magyar Pártban (1923–1924)*. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.) *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közé-Európában*. Teleki László Alapítvány, Bp., 2003; Uő: *Otthon és Haza*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2013. Illetve ide sorolható Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbség politikai stratégiái (1931–1940)*. Pro-Print kiadó, Csíkszereda, 2007.

4. Az említett kutatások általában átveszik a tagolást, de nagy részben Mikó Imre művének mintájára van korszakolva a leírt bemutatás. Lásd Mikó Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. Studium kiadó, Bp., 1941.

5. Erre pozitív kísérletet is sorolni lehet: a már említett kisebbségi konferenciák, amelyek Jakabffy nevét viselték, valamint a kolozsvári székhelyű Jakabffy Elemér közalapítvány, amely magába foglalja azt a könyvtárat, kortörténeti gyűjteményt, amely minden kisebbségkutatónak rendelkezésére áll. Lásd www.jakabffy.ro.

6. A Glasul Minorităților teljes egészében elérhető a <http://glasulminoritilor.referinte.transindex.ro/> címen. A Magyar Kisebbség digitalizált változata (1922–1942-es évfolyamok) elérhetőek az Arcanum adatbázisában <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>, és ingyenesen böngészhetőek a <http://digiteka.ro/> weboldalon. Továbbá a folyóirat nevét és szellemiségét folytatva negyedévente megjelenő Magyar Kisebbség nevű kiadvány 1995-óta folyamatosan a régi számok vagy anyagok újrakiadásával (és nem csak) eleveníti fel a Jakabffy-örökséget. <http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbség/>.

